

Επί ασπαλάθων

Κ.Ν.Α., Α' Λυκείου, σελ. 222-224

1. Για την ερμηνευτική προσέγγιση του ποιήματος θα

α) Στέφος Α. Επί ασπαλάθων, στον τόμο «Η διδασκαλία στα κείμενα και στη γλώσσα», εκδ. «Ήβου», Αθήνα 1981, σελ. 109-117.

β) Βαλέτας Γ. Σχόλιο για το ποίημα «Επί ασπαλάθων», εκδ. «Ερμής», «Στήλη», τόμ. Β' Αθήνα 1972, (από τα «Αιολικά Γράμματα»).

2. Απόψεις

Ερμηνευτική προσέγγιση του ποιήματος

Α. Γραμματολογικά.

Τίτλος πρωτότυπου χειρογράφου Παμφύλιος. Πρώτη δημοσίευση, σε γαλλική μετάφραση του ποιητή, στην εφημερίδα Le Monde (Sur Les Aspalathes...), 27 Αυγούστου 1971, και στα Ελληνικά στις εφημερίδες το ΒΗΜΑ και τα ΝΕΑ (23 Σεπτεμβρίου 1971). Δημοσιεύτηκε, στη συνέχεια, στα ΝΕΑ ΚΕΙΜΕΝΑ (τόμος Β', 1972) μαζί με τη γνωστή δήλωση του ποιητή (28 Μαρτίου 1969), δημόσια και άμεση πολιτική χειρονομία του Σεφέρη, με την οποία καταδικάζει το στρατιωτικό καθεστώς της Ελλάδας. Μετάφραση του ποιήματος δημοσιεύτηκε, επίσης στο περιοδικό L'Autre Grèce.

Στη *Révue des Études Grecques*, στη μελέτη του Robert Jouanny ξαναδημοσιεύτηκε, σαν κατακλείδα, το γαλλικό κείμενο του ποιήματος: Sur les Aspalathes.

Πέντε χρόνια μετά το θάνατο του ποιητή δόθηκαν στη δημοσιότητα τα ποιήματα του Τετραδίου Γυμνασμάτων Β' (Ίκαρος, 1976) –όπου συμπεριλήφθηκε το ποίημα σελ. 50, προϊόν μιας εργασίας προληπτικής αυτολογοκρισίας που άσκησε ο συγγραφέας - ποιητής στο έργο του. Η συλλογή αποτελείται από 61 κείμενα, από τα οποία 4 είναι μεταφράσεις (1968-1970) και 5 ποιήματα γραμμένα στον καιρό της δικτατορίας με έντονο πολιτικό χαρακτήρα. Το ποίημα κυκλοφόρησε και σε ανάτυπο ως αυτοτελές φυλλάδιο «Μνήμη 1975».

Ο Σεφέρης είχε χρησιμοποιήσει με επιτυχία την ελλειπτική και κρυπτική - ερμηνευτική μορφή της νέας ποίησης για να περάσει, μέσα στο πρωτοδημοσιευμένο έργο του, πολλά μηνύματα πολιτικής αντίθεσης με ένα καθεστώς που κατέπνιγε κάθε κριτική αντίθεση με την ιδεολογία του.

Ωστόσο αυτή η έφεση για μια κρυπτεία –ας θυμηθούμε τον τίτλο της στερνής συλλογής του –Τρία Κρυφά ποιήματα– αποβάλλεται τελείως από τον ποιητή στα τέσσερα τελευταία χρόνια της ζωής του, όταν εκτελεί σαν πνευματικός άνθρωπος, σαν πολίτης, σαν άντρας, στο ακέραιο, το πατριωτικό καθήκον του, αντιστεκόμενος στην απριλιανή λοιμική. Σ' αυτή την περίοδο οι Γάτες του Άι Νικόλα και το Επί Ασπαλάθων... είναι και το απόσταγμα της δημοκρατικής του συνείδησης.

(Στέφος Α., ό.π., σ. 109-110)

* Η πρώτη δημοσίευση της εργασίας αυτής έγινε στο περιοδικό «Φιλολόγος» αρ. 18, Θεσ/νίκη, 1979.

Σχόλιο

Γιά το ποίημα «Επί Ασπαλάθων»

Το τραγούδι αυτό του Σεφέρη, το κύκνειό του, κατά της τυραννίας, είναι χρονολογημένο τη μέρα που γράφτηκε: 31 του Μάρτη 1971. Πρωτοδημοσιεύτηκε σε γαλλική μετάφραση του ίδιου του ποιητή στη μεγάλη παρισινή εφημερίδα "Le Monde" της 27 Αυγούστου 1971, ένα μήνα περίπου πριν το θάνατό του, και μπορεί να θεωρηθεί σαν πνευματική διαθήκη του. Το ελληνικό κείμενο δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά πρωτοσέλιδο στην εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ» της 23ης Σεπτ. 1971, την επομένη της κηδείας του ποιητή. Το τραγούδι είναι εμπνευσμένο από την τελευταία ανάβαση του ποιητή στο βράχο του Σουνίου με τη Γαλλίδα δημοσιογράφο Ανν Φιλίπ, χήρα του ηθοποιού Ζεράρ Φιλίπ. Στη μνημειώδη συνέντευξή του μαζί της, ο Σεφέρης κάνει λόγο για τους ασπαλάθους και για τον Πλάτωνα, μιλά πλατύτερα για το έργο του. «Κοιτάξτε εδώ στα πόδια μας από κάτω, της είπε στην Ακρόπολη, ο βράχος όπου οδηγεί τις Ερινύες η Αθηνά, στο τέλος της Ορέστειας. Από τον ίδιο ετούτο βράχο, ο Απόστολος Παύλος μίλησε για τον «Άγνωστο Θεό». Κι εκείνοι οι θάμνοι πιο κάτω, οί ασπάλαθοι, που ήτανε πάντα εκεί, τον καιρό του Πλάτωνα. Στην «Πολιτεία» του, ξέρετε, μιλάει γι' αυτούς». Άγγιξε με το μπαστούνι του κάτι ανοιγμένες παπαρούνες. «Μια στιγμή ζωντανή, φθαρτή επομένως, ανάμεσα σ' αυτές τις πέτρες», είπε. Σώπασε κι ύστερα ξανάρχισε: «Περπατάμε ανάμεσα στους ναούς ενός πολιτισμού που πέρασε, η ποίησή μου όμως δεν αναφέρεται στο παρελθόν, π α ρ ά μ ι λ ά ε ι γ ι α π ρ ά γ μ α τ α τ ω ρ ι ν ά: ο ι α ν α φ ο ρ έ ς σ τ ο π α ρ ε λ θ ό ν ε ί ν α ι κ α ι α ν α φ ο ρ έ ς σ τ η ν π α ρ ο ύ σ α π ρ α γ μ α τ ι κ ό τ η τ α». Δυο βδομάδες ολόκληρες, προσθέτει η ξένη συνομιλήτριά του, στην Ακρόπολη επάνω, στο ακρωτήριο του Σουνίου, στους Δελφούς, στην Ολυμπία, ο Γιώργος Σεφέρης μου μίλησε για τη ζωή και το έργο του. Η συνέντευξη αυτή, βαθειά εξομολόγηση, του Σεφέρη, δημοσιεύτηκε στη "Monde" και αναδημοσιεύθηκε μεταφρασμένη στο «Βήμα» (29 Αυγ. 1971). Είναι ένα κείμενο, που ο βιογράφος και ο κριτικός του έργου του, ο κάθε μελετητής του, έχει ν' αντλήσει πολλά και σημαντικά στοιχεία για την τοποθέτηση και την ερμηνεία του. Ο ποιητής βγαίνει ολόβολος απ' την παράδοση, αρχαιοελληνική και νεοελληνική. Τα αρχαία και τα δημοτικά κείμενα, ο Μακρυγιάννης και ο Σολωμός, ο Πλάτωνας και ο Ερωτόκριτος είναι οι αχώριστοι σύντροφοί του, αποτελούν το πνευματικό του θησαυροφυλάκιο, τις πηγές της τέχνης του. Ο υπόπιτλος του αντιτυραννικού κομματιού που αναδημοσιεύουμε παραπέμπει στον Πλάτωνα (Πολιτεία 616), εκεί όπου ο φιλόσοφος μιλά για τις ποινές και τις αμοιβές των δικαίων και αδικών του κόσμου ετούτου, τη φοβερή τύχη των τυράννων. «Τό στόμιο του Άδη», γράφει ο Πλάτωνας «δεν τους εδεχόταν, αλλά έβγαζε μυκηθμό... και τότε πια, άνθρωποι άγριοι με ειδή ολόφλογη, τοποθετημένοι δίπλα στην είσοδο, όταν άκουγαν τον μυκηθμό, μερικούς τους έπαιρναν βουτώντας τους απ' τη μέση, τον Αριδιαίο όμως και κάποιους άλλους, τους έδεσαν πόδια, χέρια και κεφάλι μαζί, τους έρριξαν χάμω και τους έγδαραν, κι έπειτα τους ετραβούσαν έξω από την πλαγιά του δρόμου («π α ρ ά μ ε ρ α», μεταφράζει περιληπτικά ο Σεφέρης) επάνω στις ασπαλαθιές, σπαράζοντας το κορμί τους και εδιαλαλούσαν στους διαβάτες που κάθε στιγμή περνούσαν, την αιτία του κριματισμού τους και ότι τους επήγγαιναν για να τους ρίξουν στον Τάρταρο...». Αυτό είναι το κείμενο του Πλάτωνα, όπως το μεταφράζει ο μεγάλος ερμηνευτής του Κ. Γεωργούλης. Απ' αυτό ο Σεφέρης και από τους ασπαλάθους του Σουνίου, που είχαν «έ τ ο ι μ α τ α μ ε γ ά λ α τ ο υ ς β ε λ ό ν ι α», εμνεύστηκε το ποίημά του, εκφράζοντας το μίσος του κατά της τυραννίας και διατρανώνοντας το βαθύτερο δημοκρατικό πιστεύω του μέρα του Ευαγγελισμού, μέρα του Εικοσιένα, κάτω από τις

«αρχαίες κολόνες», που μέσα στη γαλήνη του τοπίου, «αντηχούσαν σαν χορδές μιας άρπας». Έτσι οι «ασπάλαθοι», που σούβλιζαν με τα βελόνια τους τα σώματα των τυράννων, έγιναν σύμβολο, κι όταν λέμε από σήμερα «επί ασπάλαθων» ο νους μας θα πηγαίνει στο ποίημα του Σεφέρη και θα δείχνουμε το αιώνιο ανάθεμα, με το σκληρό τέλος, που περιμένει κάθε βιαστή της ελευθερίας του λαού του. Απ' αυτή την πλευρά, αλλά και για την κλασική δομή του, το τραγούδι αυτό, τραγούδι του Αιγαίου, αντιπροσωπεύει το αποκορύφωμα, την τελευταία αναλαμπή της ποιητικής δημιουργίας του Σεφέρη, μια αναλαμπή που αγκαλιάζει όλη την ελληνική παράδοση «τ' όνομα του κίτρινου θάμνου δεν άλλαξε από εκείνους τους καιρούς...». Δεν άλλαξε ούτε το πνεύμα, το πάθος για τη δημοκρατία και τη λευτεριά».

(Βαλέτας Γ., ό.π., σελ. 15-17 «Αιολικά Γράμματα» Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1971, τεύχος 5)

3. Η ερμηνευτική προσέγγιση, με βάση και τις απόψεις που παρατέθηκαν, μπορεί να στηριχτεί α) στο εισαγωγικό σημείωμα του σχολικού εγχειρίδιου, β) στις ερωτήσεις, που ακολουθούν και γ) σε ορισμένες παρατηρήσεις που εκτίθενται παρακάτω.

4. I. Προτού διαβαστεί το ποίημα, οι μαθητές πρέπει να εντοπίσουν α) την εποχή που γράφτηκε το ποίημα β) την περικοπή του Πλάτωνα, στην οποία βασίζεται ο ποιητής (το πληροφοριακό υλικό θα αντληθεί από το εισαγωγικό σημείωμα).

II. Τις ενότητες, στις οποίες χωρίζεται το ποίημα (ο ίδιος ο ποιητής το χωρίζει σε 3 στροφικές ενότητες: στ. 1-7, 8-18, 19-20).

Πρώτη στροφική ενότητα (1-7)

Ας προσεχτούν κυρίως τα εξής:

α) Ο παρελθοντικός χρόνος του πρώτου στίχου (ήταν ωραίο) δημιουργεί μια χρονική απόσταση από το γεγονός (την επίσκεψη στο Σούνιο). Το ποίημα λειτουργεί μέσω της μνήμης. Παράλληλα (στ. 1-2) δίνονται τα απαραίτητα στοιχεία του τόπου και του χρόνου: Σούνιο, του Ευαγγελισμού (άνοιξη).

β) Οι στ. 3-7 δίνουν ένα γενικό διάγραμμα του τοπίου (στ. 3-6) και του αρχαίου ναού (στ. 7). Ας προσέξουμε όμως ότι το μεγαλύτερο βάρος πέφτει στους ασπάλαθους (στ. 4-6), που, συνειρμικά, θα οδηγήσουν στο ποίημα, θα προκαλέσουν την ποιητική ιδέα.

γ) Ο χρόνος του στ. 7 γίνεται παροντικός (αντηχούν). Έτσι, όλη η εικόνα των στ. 3-7, με τα δυο της μέρη (από τη μια μεριά: η φτώχεια και η αυχμηρότητα του τοπίου, που οδηγεί κλιμακωτά από τα λίγα πράσινα φύλλα στις σκουριασμένες πέτρες, στο κόκκινο χώμα και τους αγκαθερούς ασπάλαθους· απ' την άλλη: μια απόμακρη μουσική από το κλασικό παρελθόν) λειτουργεί δραματικά.

Δεύτερη στροφική ενότητα (στ. 8-18)

Ας προσεχτούν κυρίως τα εξής:

α) Ο στ. 8 (Γαλήνη). I. Μεταδίνει την όλη ατμόσφαιρα της γαλήνης, που επικρατεί γύρω, αλλά και της εσωτερικής γαλήνης του ποιητή, που έρχεται ως απόρροια του στ. 7. II. Δημιουργώντας ένα κενό στο ποίημα, χρησιμεύει για τη συνειρμική μετάβαση από την προηγούμενη εικόνα στην κύρια ιδέα του ποιήματος.

β) Στο στ. 9 ο ποιητής χρησιμοποιεί ένα πολύ οικείο τρόπο, που ο ίδιος εγκαινίασε με το Μυθιστόρημα κι αποβλέπει στην ενίσχυση της δραματικότητας του ποιήματος· χρησιμοποιεί ερώτηση, που δεν δείχνει αν απευθύνεται στον εαυτό του ή σε κάποιο άλλο πρόσωπο· στο ερώτημα απαντά με τη διαπίστωση πως το όνομα του θάμνου δεν άλλαξε με τον καιρό·

έτσι, κατά κάποιο τρόπο, δικαιολογείται η αναδρομή στην περικοπή, που μετάφρασή της δίνει στους στ. 14-18.

Τρίτη στροφική ενότητα (στ. 19-20)

Οι δυο τελευταίοι στίχοι παίζουν το ρόλο ενός επιλογικού σχολίου για την τύχη του Αριδαίου, του Πανάθλιου τύραννου. Το πού σκοπεύουν όμως, σε ποιον συγκεκριμένα τύρανο εκείνης της περιόδου, είναι φανερό.

Σημείωση: Το ποίημα θα μπορούσαμε να το ονομάσουμε διδακτικό. Ο διδακτισμός του γίνεται περισσότερο φανερός με τους στ. 19-20. Κάτι, επίσης, που μπορούμε να επισημάσουμε είναι η διαφοροποίησή του ως προς τον τόνο: η πρώτη ενότητα διατηρεί τη γνώριμη ποιητική γραφή του Σεφέρη: λόγος λιτός, τόνος συγκρατημένος, αλλά διακριτικά φορτισμένος· στη δεύτερη ενότητα ο λόγος γίνεται περισσότερο πεζολογικός· η τρίτη ενότητα, με καθαρή την πολιτική πρόθεση, γίνεται ένα γνωμικό δίστιχο.

Ελένη

Κ.Ν.Λ., Α' Λυκείου, σελ. 217

1. Για το ποίημα βλέπε:

α) Θέμελης Γ.: Αγγελικό και μαύρο φως, στον τόμο «Για το Σεφέρη», εκδ. «Ερμής», Αθήνα 1981, σελ. 83-84.

β) Σαββίδης Γ.Π.: Μια περιδιάβαση, στον τόμο «Για το Σεφέρη», εκδ. «Ερμής», Αθήνα 1981, σελ. 340-347.

γ) Καραντώνης Αντρ.: Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης, εκδ. Δημ. Παπαδήμα, Αθήνα 1976, σελ. 189-194.

δ) Παγανός Γ. Π.: Μια ερμηνεία της «Ελένης» του Σεφέρη, στο περιοδικό «Δοκίμια», τεύχος 5, 1974, σελ. 51-57 και στο βιβλίο του «Αναζητήσεις στη σύγχρονη πεζογραφία», εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1984, σελ. 165-173.

ε) Αργυρίου Αλ.: Γιώργος Σεφέρης. Ποιητική τέχνη και ιστορία στον τόμο «Κύκλος Σεφέρη», εκδ. «Εταιρεία Σπουδών Νεοελ. Πολιτισμού και Γεν. Παιδείας», Αθήνα 1980, σελ. 91-93.

στ) Μαρωνίτης Δ.Ν.: Η ποίηση του Γιώργου Σεφέρη, εκδ. «Ερμής», Αθήνα 1984, σελ. 133.

2. Απόψεις

V. Ελένη¹

α. Ο ποιητής παραπέμπει στην Ελένη του Ευριπίδη, παραθέτοντας κάτω από τον τίτλο τρία χωρία: είναι, από όσο γνωρίζω, η δεύτερη αναφορά στον Ευριπίδη, που συναντάμε στην ποίηση του Σεφέρη –μα διόλου η τελευταία. Εκτός από τούτα τα τρία χωρία (στ. 148-150, 582, 705-706), όπου αντηχούν καθαρά τα βασικά θέματα και της συλλογής και του ποιήματος, σημειώνω τα εξής:

1. Οι συντομογραφίες Π και Κ παραπέμπουν ως εξής:
Π = Ποιήματα, 1924 - 1946, Ίκαρος, Αθήνα 1950.
Κ = Κύπρον, οὐ μ' ἐθέσπισεν..., Ίκαρος Αθήνα 1955.